

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ З ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ГРОШЕЙ ТА ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

У статті проаналізовано міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення 2012 р. Виявлено високий ступінь актуалізації Рекомендацій FATF, а також наголошено на необхідності найскорішого відображення їх змін у нормативно-правових актах України та ефективного впровадження в процес здійснення фінансового моніторингу.

The article studies the international standards on combating money laundering and the financing of terrorism and proliferation (2012). The author has revealed the high actualization degree of the FATF Recommendations; and emphasized the need to display them as soon as possible changes in legal acts of Ukraine and effective implementation of the financial monitoring process.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією із головних проблем фінансової глобалізації є розвиток процесів легалізації незаконно отриманих доходів. Слабкість національних механізмів регулювання фінансової системи сприяє швидкому переміщенню «брудних» грошей через національні кордони. Як результат, організована злочинність проникає у фінансові установи, шляхом інвестування встановлює контроль над найбільшими секторами економіки, здійснює підкуп офіційних осіб і членів уряду. Вплив кримінальних структур на політику і економіку може підірвати суспільні підвалини, морально-естетичні норми і, врешті-решт, демократичні основи суспільства. Можливі негативні соціально-економічні та політичні наслідки, зумовлюють високу необхідність розробки, постійного вдосконалення та впровадження заходів з протидії даному процесу.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В економічній літературі питанням боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму присвячені праці зарубіжних учених Г. Герєєва, І. Одея, П. Ройтера і М. Трумана, І. Ющенко, а також національних науковців С. Дмитрова, А. Єжова, В. Коваленко, М. Колдовського та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, ця проблематика настільки багатогранна, що не всі питання вирішені на сьогоднішній день. Зважаючи на міжнародний характер та масштаби легалізації злочинно отриманих доходів, існує потреба у координаційних спеціалізованих міжнародних органах. Одним з таких є Група з розробки фінансових засобів боротьби з відмиванням грошей (The Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF)). Відповідно до мандату, FATF розробляє рекомендації та сприяє ефективній імплементації правових, регуляторних та оперативних заходів боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. Проте способи та схеми відмивання грошей та фінансування тероризму змінюються та вдосконалюються у міру розвитку контрзаходів, що обумовлює необхідність перегляду і перевірки рекомендацій FATF.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження останньої редакції Сорока рекомендацій FATF 2012 р. та визначення ступеня їхньої актуалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рекомендації FATF представляють вичерпну та послідовну систему заходів, які повинні бути імplementовані країнами з метою боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, а також фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Країни мають різну структуру правової, адміністративної та операційної системи та різні фінансові системи, і тому всі не можуть вжити ідентичних заходів для боротьби з цими загрозами. Таким чином, Рекомендації FATF

встановлюють міжнародні стандарти, які країни повинні імплементувати за рахунок заходів, адаптованих до конкретних обставин.

Оригінальні Сорок Рекомендацій FATF були розроблені в 1990 р. як ініціатива з боротьби з незаконним використанням фінансових систем особами, які відмивають кошти від продажу наркотиків. У 1996 р. Рекомендації були вперше переглянуті для відображення розвитку тенденцій і схем відмивання грошей, та для розширення їх сфери за межі відмивання грошей від продажу наркотиків. У жовтні 2001 р. FATF розширила свій мандат для розгляду питань щодо фінансування терористичних актів та терористичних організацій, і зробила важливий крок щодо створення восьми (пізніше розширених до дев'яти) Спеціальних Рекомендацій по запобіганню фінансуванню тероризму [1].

Рекомендації FATF були переглянуті вдруге в 2003 р. і разом зі Спеціальним Рекомендаціям були схвалені більш ніж 180 країнами. Ці Рекомендації є загальнообов'язковими міжнародними стандартами протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму [1].

Відповідно до висновків Третього раунду взаємної оцінки своїх членів FATF у лютому 2012 р. переглянула і оновила Рекомендації в тісній співпраці з регіональними групами за типом FATF та організаціями-спостерігачами, в тому числі Міжнародним валютним фондом, Світовим банком і Організацією Об'єднаних Націй. Перегляд усуває нові загрози, роз'яснює та посилює багато існуючих зобов'язань при збереженні необхідної стабільності та суворості Рекомендацій [1].

Усі редакції Сорока рекомендацій FATF охоплюють такі основні блоки питань [2; 3]:

- кримінально-правове переслідування осіб, пов'язаних з відмиванням доходів, включаючи забезпечувальні заходи та конфіскацію злочинних доходів;
- заходи, що вживаються фінансовими організаціями з метою запобігання відмиванню доходів;
- інституційні заходи, включаючи створення ПФР, а також правове та матеріальне забезпечення діяльності правоохоронних та наглядових органів;
- міжнародне співробітництво у сфері протидії відмиванню коштів, у тому числі у частині обміну інформацією між компетентними органами.

Розділ А останньої редакції Рекомендацій присвячено політиці та координації у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (далі – ПВГ/ФТ). Рекомендація 1 проголошує ризикорієнтований підхід в ПВГ/ФТ, згідно з яким фінансові установи та визначені нефінансові установи та професії повинні визначати, оцінювати та вживати ефективних заходів щодо зниження ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Рекомендація 2 присвячена необхідності розробці в структурі механізму державного регулювання економіки спеціальної політики по боротьбі з відмиванням коштів або фінансуванням тероризму з урахуванням визначених ризиків [3; 4].

У розділі В містяться рекомендації з усунення країнами заходів кримінально-правової відповідальності за відмивання коштів включаючи:

- криміналізацію відмивання коштів та відповідальність юридичних осіб (Рекомендація 3);
- забезпечувальні заходи та конфіскація (Рекомендація 4).

Усі вказані рекомендації містять посилання на Віденську та Палермську конвенції ООН та в основному закріплюють відповідні положення цих конвенцій.

Розділ С містить рекомендації щодо забезпечення протидії фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення [3; 4]. Визнання злочинного характеру фінансування тероризму та пов'язаного з ним відмивання коштів проголошується рекомендацією 5. Рекомендації 6–7 містять інформацію про необхідність запровадження цільових фінансових санкцій з метою забезпечення виконання Резолюцій Ради Безпеки ООН щодо запобігання, протидії та боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням. Рекомендація 8 присвячена необхідності перегляду адекватності законів та нормативно-правових актів, що стосуються неприбуткових організацій, які вважаються особливо чутливими до процесів відмивання грошей та фінансування тероризму.

Розділ D визначає обов'язки у сфері ПВГ/ФТ для фінансових посередників

(операторів), у тому числі з урахуванням специфіки їх діяльності [3; 4]. Найбільш широке коло обов'язків покладається на основну категорію таких посередників, до якої відносяться фінансові установи.

У Сорока рекомендаціях 2012 р. закріплений функціональний підхід до самого визначення «фінансова установа». Згідно зі Словником до «фінансових установ» належать будь-які фізичні та юридичні особи, які у якості суб'єктів господарювання здійснюють від імені або за дорученням клієнта один або більше з 13 визначених видів діяльності або операцій (від прийняття вкладів до обміну валюти) [3; 4]. Такий підхід враховує сучасні тенденції розвитку ринку фінансових послуг, надання яких все більше виходить за рамки банківського сектору та інших традиційних фінансових посередників.

Крім того, окремі обов'язки у сфері ПВГ/ФТ розповсюджуються і на певні категорії нефінансових підприємств та професій, конкретний перелік включає казино, агентів з операцій з нерухомістю, дилерів з дорогоцінних металів та/або дорогоцінних каменів, адвокатів, нотаріусів, інших незалежних юристів та бухгалтерів, спеціалістів з обслуговування трастів та компаній тощо.

Відповідно до Рекомендації 9 країни повинні забезпечити, щоб законодавство про захист таємниці фінансових установ не перешкоджало реалізації Рекомендацій FATF.

Рекомендації 10–19, присвячені питанням належної перевірки фінансовими установами своїх типових та специфічних клієнтів (далі – НПК) та веденню обліку (зберігання записів).

Рекомендація 10, що є однією з ключових, підтверджує заборону на введення фінансовими установами анонімних рахунків, визначає ситуації, у яких повинні вживатися заходи НПК, та конкретний зміст цих заходів. Зобов'язання з ідентифікації та перевірки особи розповсюджуються як на клієнтів, так і на «бенефіціарних власників», під якими згідно зі Словником розуміються фізичні особи, які володіють у остаточному підсумку правами власності або контролю відносно клієнта. Встановлення обов'язку ідентифікувати бенефіціарних власників є нововведенням, направленим на підвищення ступеня прозорості фінансових операцій. Відповідно до Рекомендації 10 фінансові установи зобов'язані вживати усіх запропонованих заходів НПК, однак при цьому вперше допускається можливість визначення характеру цих заходів з урахуванням ступеня ризику, що залежить від типу клієнта, характеру ділових відносин та операцій. Для категорій підвищеного ризику необхідно вживати посилені заходи НПК, а за певних обставин, якщо ризик незначний, країни можуть дозволити фінансовим установам вживати спрощених заходів. Докладний опис процедур НПК, що мають бути вжиті у різних ситуаціях, надано у пояснювальній записці до Рекомендації 10.

Базові вимоги про строки та порядок зберігання фінансовими установами записів про операції та про клієнтів містяться у Рекомендації 11.

У якості категорії клієнтів, відносини з якими потребують особливої уваги фінансових установ, у Рекомендації 12 міститься поняття «політичні діячі» (далі – ПД), до яких Словник відносить осіб, що мають значні державні повноваження у іноземних державах, включаючи, наприклад, голів держав або урядів, великих політиків, вищих урядових, судових або воєнних чиновників, вищих керівних осіб державних корпорацій, значних діячів політичних партій. При цьому відзначається, що ділові відносини з членами родини та близькими ПД тягнуть за собою репутаційні ризики, аналогічні тим, які виникають при веденні справ з самим ПД. У зв'язку з цим фінансовим установам слід вживати додаткових заходів НПК: мати систему управління ризиками для з'ясування, чи є клієнт ПД; отримувати дозвіл вищого керівництва для встановлення ділових відносин з такими клієнтами; вживати розумні заходи для встановлення джерела стану та грошових коштів; здійснювати посилений поточний моніторинг ділових відносин.

Вжиття додаткових заходів НПК у разі транскордонних банківських та інших схожих відносин, переказів грошей та цінностей, а також звернення особливої уваги на погрози, пов'язані з новими технологіями, які можуть сприяти анонімності, включаючи ризики, пов'язані

з заочними відносинами та операціями, передбачають відповідно Рекомендації 13–16.

У Рекомендації 17 встановлюються певні критерії, при дотриманні яких країна може дозволити фінансовим установам покладатися на вжиття заходів НПК посередниками або іншими третіми сторонами.

Рекомендації 18–19 передбачають заходи, які слід вживати по відношенню до країн, що не виконують або не повністю виконують Рекомендації FATF

Рекомендації 20–21 регламентують порядок представлення повідомлень про підозрілі операції фінансовими установами, а Рекомендація 23 встановлює умови, при яких відповідні вимоги розповсюджуються на певні нефінансові підприємства та професії. Відповідно до Пояснювальних записок, вимога про надання таких повідомлень до підрозділу фінансової розвідки (далі – ПФР), що міститься у Рекомендації 20, повинна бути встановлена безпосередньо законом або інструкцією. Зі згаданих вище Рекомендацій 10–19, які встановлюють обов'язки фінансових операторів, такий жорсткий порядок реалізації передбачений ще для Рекомендацій 10 та 11. Відповідно до Рекомендації 22 вимоги по НПК та збереженню записів, встановлені у Рекомендаціях 10, 12, та 11, 15, 17, розповсюджуються також на певні нефінансові підприємства та професії у вказаних у Рекомендації 22 ситуаціях, пов'язаних із здійсненням конкретних видів операцій з клієнтами та для клієнтів.

З точки зору важливості реалізації базовими вважаються Рекомендації 1, 3, 10, 11, 20, хоча для створення ефективного режиму ПВГ/ФТ необхідно виконання усіх Рекомендацій FATF.

Розділ Е (Рекомендації 24–25) присвячений забезпеченню прозорості юридичних осіб та структур типу трасту, включаючи розкриття інформації про бенефіціарів власників [3; 4].

Розділ F присвячено повноваженням та відповідальності компетентних органів влади та іншим інституційним заходам в сфері ПВГ/ФТ [3; 4]. Питання регулювання та нагляду у сфері ПВГ/ФТ присвячені Рекомендації 26–28. У Рекомендаціях 29–32 розділу F містяться приписання відносно надання необхідних повноважень та ресурсів компетентним органам, включаючи, зокрема, створення ПФР, який відповідає визначенню Егмонтської групи (Рекомендація 29). Крім того, особлива увага приділяється необхідності забезпечення відповідних органів повноваженнями щодо зупинення чи затримання валюти чи інструментів на пред'явника щодо яких існує підозра, що вони пов'язані з фінансуванням тероризму, відмиванням коштів чи предикатними злочинами (Рекомендація 32). Рекомендації 33–34 присвячені необхідності забезпечення якісного інформаційного обміну між усіма органами системи ПВГ/ФТ. Застосування санкцій за невиконання вимог з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму присвячена Рекомендація 35.

Розділ G урегулює питання міжнародного співробітництва у сфері ПВГ/ФТ [3]. Рекомендація 36 вимагає від країн вжиття негайних заходів для приєднання до Віденської та Палермської конвенцій ООН та Міжнародної конвенції ООН проти фінансування тероризму та повного їх виконання. Країнам також рекомендується ратифікувати та виконувати інші відповідні міжнародні конвенції, такі як Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та Міжамериканська конвенція проти тероризму. Питання взаємної правової допомоги та екстрадиції регулюються Рекомендаціями 37–39, а в Рекомендації 40 передбачаються інші форми співробітництва між компетентними органами різних країн, до яких згідно Пояснювальним запискам у даному випадку відносяться усі адміністративні та правоохоронні органи, що задіяні у сфері ПВГ/ФТ, включаючи ПФР та наглядові органи.

Порівняння двох останніх редакцій Рекомендацій FATF наведено в табл. 1.

Стандарти FATF 2012 р. посилюють вимоги для ситуацій, які становлять високий ризик, а також рекомендують країнам застосовувати більш направлений підхід у сферах, де ризик є високим або де імплементація може бути посилена. Країни повинні спочатку визначити, оцінити і зрозуміти ризики відмивання коштів та фінансування тероризму з якими вони стикаються, а потім прийняти відповідні заходи для зниження ризиків.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика Рекомендацій FATF в редакції 2003 р. та 2012 р. [2–4]

Порівняльна ознака	Рекомендації FATF 2003 р.	Рекомендації FATF 2012 р.
Назва	40 Рекомендацій FATF	Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення (Рекомендації FATF)
Кількість рекомендацій/ блоків	40 / 4	40 / 7
Структура рекомендацій	<ul style="list-style-type: none"> – правові системи; – заходи, що мають вживатися фінансовими установами та підприємствами у нефінансових сферах діяльності для запобігання відмиванню грошей і фінансуванню тероризму – інституційні та інші заходи, необхідні для систем боротьби з відмиванням грошей і фінансуван-ням тероризму; – міжнародне співробітництво. 	<ul style="list-style-type: none"> – політика та координація в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; – відмивання коштів та конфіскація; – фінансування тероризму та фінансуван-ня розповсюдження зброї масового ураження; – запобіжні заходи; – прозорість та бенефіціарна власність юридичних осіб та організацій; – повноваження та відповідальність компетентних органів влади та інші інституційні заходи; – міжнародне співробітництво.
Зобов'язання із вжиття превентивних заходів фінансовими та нефінансовими установами та професіями	+	+
Необхідність створення ПФР	+	+
Оцінка ризиків та застосування підходу, ґрунтованого на оцінці ризиків	–	+
Протидія фінансуванню тероризму	± ¹	+
Протидія поширенню зброї масового знищення	–	+

В Рекомендації включено протидію фінансуванню тероризму в якості мети попереджувальних заходів та механізмів міжнародного співробітництва. Підхід, що ґрунтується на оцінці ризиків, дозволяє країнам у межах вимог FATF прийняти більш гнучкий комплекс заходів для того, щоб більш ефективно зосередити свої ресурси і застосовувати попереджувальні заходи, які відповідають характеру ризиків для зосередження своїх зусиль в найбільш ефективний спосіб. Боротьба з фінансуванням тероризму є дуже серйозним викликом. У цілому ефективна система протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму є важливим інструментом для боротьби з цими процесами. Більшість заходів, попередньо спрямованих на протидію фінансуванню тероризму, з прийняттям нової редакції уже інтегровано в Рекомендації, що таким чином, усуває потребу у Спеціальних Рекомендаціях. Тим не менш існують деякі рекомендації, які є унікальними стосовно до фінансування тероризму, вони розміщені в частині С Рекомендацій FATF.

Розповсюдження зброї масового знищення є серйозним питанням безпеки, тому в 2008 р. мандат FATF було розширено з метою включення питань боротьби з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Для боротьби з цією загрозою у 2012 р. FATF прийняла нову Рекомендацію (Рекомендація 7) спрямовану на забезпечення послідовної та ефективної імплементації цільових фінансових санкцій, у разі якщо вони накладаються Радою Безпеки ООН.

Таким чином, найважливішими нововведеннями в редакції 2012 р. Сорока рекомендацій FATF є такі:

- оцінка ризиків та застосування підходу, оснований на управлінні ризиками;
- інтеграція в Рекомендації заходів, спрямованих на протидію фінансуванню тероризму,
- встановлення цільових фінансових санкцій за розповсюдження зброї масового знищення.

Зараз FATF закликає всі країни до вжиття всіх необхідних заходів для приведення у відповідність їхніх національних систем з протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансування тероризму, рекомендаціям FATF і до ефективного впровадження цих заходів. Слід зазначити, що активна робота Державної служби фінансового моніторингу (далі – ДСФМ), Національного банку України (далі – НБУ) та уряду у сфері фінансового моніторингу привела національне законодавство у відповідність до вимог FATF та дозволила Україні «вибути» восени 2011 р. з, так званого, «чорного списку» FATF. На даний час національне законодавство включає:

- Закони України з останніми змінами 2011 р. («Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» (від 2002 р.), «Про боротьбу з тероризмом» (від 2003 р.) тощо);
- нормативно-правові документи НБУ: Положення НБУ «Про здійснення банками фінансового моніторингу», а також листи та роз'яснення щодо окремих питань здійснення фінансового моніторингу в банках;
- нормативно-правові документи Кабінету Міністрів України (далі – КМУ): Порядок формування переліку осіб, які пов'язані з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, Перелік офшорних зон та інші нормативно-правові документи ДСФМУ.

Крім того, у ВРУ розглядається законопроект, метою якого є підвищення ефективності співробітництва України з країнами Великої вісімки, яке здійснюється у рамках Глобального партнерства проти розповсюдження зброї та матеріалів масового знищення та Глобальної ініціативи боротьби з актами ядерного тероризму шляхом звільнення від сплати мита та оподаткування товарів, робіт та послуг, що надаються Україні у рамках вищезазначеного співробітництва [5]. Поряд із цим говорити про ефективність функціонування національної системи фінансового моніторингу говорити поки що зарано. Організація національної системи фінансового моніторингу у великій мірі визначає стан і ефективність боротьби з відмиванням грошей, економічною злочинністю, розповсюдженням тіншового сектора. Тому дослідження показників тінзації економіки дає можливість визначити рівень ефективності функціонування національної системи фінансового моніторингу країни.

Рівень тіншової економіки України є досить високим і за офіційними даними перевищує допустиме для забезпечення економічної безпеки країни граничне 30 %-е значення (40–60 % ВВП) [6]. Розрахований міжнародною антикорупційною організацією Transparency International індекс сприйняття корупції, свідчить про високий рівень корупції серед політичних діячів і державних службовців в Україні: 2,3 бали з 10 можливих (10 – корупція практично відсутня, 0 – дуже високий рівень корупції) [7]. За даними дослідження міжнародної аудиторської компанії PricewaterhouseCoopers «Всесвітній огляд економічних злочинів», що охопило 78 країн світу, Україна потрапила в число лідерів країн за рівнем економічної злочинності. З усіх суб'єктів економічної діяльності, які брали участь в опитуванні, проведеному в нашій країні, число тих, що зіткнулися з економічними зловживаннями протягом року склало відповідно: 45% в 2009 р., та 36% в 2011 р. При цьому експерти PricewaterhouseCoopers припускають, що зниження рівня економічних злочинів в українських компаніях в 2011 р. більшою мірою пояснюється неефективністю їх виявлення, а не фактичним скороченням кількості таких випадків [8].

Високі значення показників тінзації економіки України, корупції та економічної злочинності свідчать про недостатню ефективність функціонування національної системи фінансового моніторингу в нашій країні. Крім того, дослідження статистики з формування та передачі до суду кримінальних справ, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів, а також інформація про санкції за порушення у сфері протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму підтверджує даний висновок [9]. Таким чином, ураховуючи зміни в рекомендаціях FATF, слід наголосити на необхідності найскорішого їх відображення в нормативно-правових актах України та ефективного впровадження у процес здійснення фінансового моніторингу.

Висновки і перспективи подальших розробок. В останні роки Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) виявляла все більш і більш складні комбінації способів, які передбачали збільшення використання фінансових установ для приховування справжньої власності і контролю за доходами, отриманими злочинним шляхом. Ці фактори, поєднані з досвідом, набутим у країнах і територіях, які не співпрацюють у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також національні та міжнародні ініціативи обумовили перегляд і перевірку 40 Рекомендацій FATF з метою протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму в нових умовах. Особливої уваги заслуговує впровадження ризикорієнтованого підходу, що передбачає здійснення фінансовими установами та визначеними нефінансовими інститутами та професіями ідентифікації, оцінки та мінімізації ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. У рекомендації інтегровано заходи, спрямовані на протидію фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, що таким чином, усуває потребу у Спеціальних рекомендаціях. Зараз FATF закликає всі країни до вжиття всіх необхідних заходів для приведення у відповідність їхніх національних систем з протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму, рекомендаціям FATF і до ефективного впровадження цих заходів.

Список використаної літератури

1. Міжнародні стандарти: Стандарти FATF [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=180&lang=uk.
2. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=180&art_id=9871&lang=uk.
3. 40 Рекомендацій FATF [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=180&art_id=951&lang=uk.
4. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation – the FATF Recommendations (The FATF Recommendations) [Electronic source]. – Access: <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/fatfrecommendations2012.html>.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо звільнення від оподаткування міжнародної технічної допомоги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=40380&pf35401=192180.
6. Schneider F., Buehn A., Montenegro C. Shadow Economies All over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007 [Electronic source]. – Access: www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/Shadoweconomies_June8_2010_FinalVersion.pdf.
7. Corruption Perceptions Index 2011 [Electronic source]. – Access: cpi.transparency.org/cpi2011/results.
8. The 2011 Global Economic Crime Survey results [Electronic source]. – Access: www.pwc.com/gx/en/economic-crime-survey/download-economic-crime-people-culture-controls.html.
9. Звіт державного комітету фінансового моніторингу України за 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=306&art_id=5211&lang=uk.

Прийнято до друку 22.05.2012